

Prikaz

Rukopis primljen 11. 1. 2023.

Prihvaćen za tisak 23. 1. 2023.

<https://doi.org/10.22210/govor.2022.39.10>**Damir Horga***dhorga@ffzg.hr*

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

Dvadeset i deveta Konferencija Komisije za fonetiku i fonologiju slavenskih jezika Međunarodnoga slavističkoga komiteta. Zagreb, Hrvatska, od 30. rujna do 1. listopada 2021. godine

Dvadeset i deveta Konferencija Komisije za fonetiku i fonologiju slavenskih jezika Međunarodnoga slavističkoga komiteta održana je 30. rujna i 1. listopada 2021. godine na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na prethodnoj sjednici Komisije u Pragu (26. i 27. rujna 2019. godine) predloženo je da se sljedeća konferencija Komisije održi u Zagrebu. Zadaća je Komisije znanstveno proučavati fonetiku i fonologiju slavenskih jezika, što se ostvaruje radom na znanstvenim projektima i održavanjem konferencija u razmacima od obično dvije godine između dvaju petogodišnjih svjetskih slavističkih kongresa. Odsjek za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu bio je organizator konferencije Komisije održane još davne 1997. godine (vidi *Govor*, 14, 1–2, 1997.) te je bilo logično da je Hrvatska istaknuta kao mogući organizator sljedeće konferencije Komisije. Kao hrvatski član Komisije Damir Horga prihvatio je zadaću animiranja zainteresiranih odsjeka Filozofskoga fakulteta da prihvate kandidaturu i budu organizatori konferencije. Odsjek za fonetiku i Odsjek za kroatistiku zagrebačkoga Filozofskoga fakulteta prihvatili su funkciju organizatora konferencije te je konstituiran Organizacijski odbor konferencije u sastavu: prof. dr. sc. Anđela Frančić u ime Hrvatskoga slavističkoga komiteta, prof. dr. sc. Ivan Marković u ime Odsjeka za kroatistiku, professor emeritus Damir Horga u ime Odsjeka za fonetiku i kao hrvatski član Komisije te doc. dr. sc. Ines Carović kao tajnica konferencije i također članica Komisije. U traženju termina epidemija koronavirusa dopustila je održavanje konferencije uživo u spomenutome terminu, uz mogućnost sudjelovanja i praćenje cjelokupnoga rada konferencije na Zoom platformi.

Uprava Filozofskoga fakulteta prihvatila je prijedlog Organizacijskoga odbora da Fakultet bude pokrovitelj konferencije i omogućila je njezino održavanje u

prostorijama fakulteta. Obnašatelj dužnosti dekana, profesor Miljenko Jurković stoga je na otvaranju konferencije pozdravio sudionike i zaželio im uspješan rad i ugodan boravak na fakultetu i u Zagrebu. Oba odsjeka, organizatori, pružili su financijsku podršku za nužne troškove održavanja konferencije, a podržali su je i Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Erste banka kao glavni sponzor.

Na konferenciji je sudjelovao 21 sudionik iz šest zemalja (Češka, Hrvatska, Sjeverna Makedonija, Poljska, Slovačka, Slovenija), te je u dvodnevnome radu konferencije izloženo 15 radova, a dva rada su najavljena sažetcima, ali zbog objektivnih razloga nisu iznesena. Može se pretpostaviti da su pandemija koronavirusa i pripremani rat u Ukrajini utjecali na broj sudionika konferencije.

Teme koje su na dnevnome redu svih konferencija Komisije su metoda i metodološka pitanja fonetike i fonologije slavenskih jezika, a osim toga, uglavnom se obrađuju slobodne znanstvene fonetske i fonološke teme u skladu s razvojem tih znanosti, s ciljem da se na pojedinim konferencijama odabiru aktualne teme. Teme ove konferencije mogu se grupirati u nekoliko većih cjelina.

U najavljenome izlaganju Ján Sabol (Katedra slovakistike, slovačke filologije i komunikacije Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Pavla Jozefa Šafarika u Košicama, Slovačka) trebao je govoriti o teorijskim pitanjima fonetike i fonologije na temelju svoje semantičke teorije jezika i govora opisujući fonetsku razinu govora kao dihotomije: 1. artikulacija – modulacija, 2. sukcesivnost – simultanost, 3. fonotaktička diferenciranost – fonotaktička sličnost, 4. fonološka razlikovna funkcija – stilaska funkcija, na koju se nadograđuje semiotička funkcija: segmenti i arbitrarni "tonalitet" te semantičke funkcije koje se očituju u dihotomijama: segmenti i suprasegmenti, arbitrarni tonalitet – ikoničko-simbolitički tonalitet, sintagmatičnost – paradigmatičnost, linearnost – asocijativnost, nemotiviranost – motiviranost, metonimičnost – metaforičnost. To otvara mogućnosti velikoga varijabiliteta govora, kako na horizontalnoj tako i na vertikalnoj osi, što se očituje već u strukturi sloga kao temeljne artikulacijske jedinice na kojoj se grade svi ostali odnosi.

Kao najvažniji znanstveni doprinos konferencije mogu se istaknuti izlaganja u kojima su primijenjene suvremene, instrumentalno podržane istraživačke metode. Anita Lorenc (Institut za primijenjene poljske studije, Sveučilište u Varšavi, Poljska) istražila je karakteristike poljskih retrofleksnih sibilanata primjenom elektromagnetskoga artikulografa. Artikulografija je instrumentalna metoda kojom se promatra kretanje senzora fiksiranoga na pojedinim dijelovima artikulacijskoga prolaza (brada, usne, nepce, jezik) u dimenzijama prostora, vremena i brzine pokreta

te se dobivaju precizni podatci o navedenim varijablama artikulacijskoga pokreta. Na uzorku od po deset ženskih i deset muških govornika poljskoga jezika promatrano je mjesto artikulacije, tj. karakteristike horizontalnoga i vertikalnoga pokreta jezika retrofleksnih sibilanata u poljskome jeziku, ovisno o mjestu glasnika u rečenici.

U istu kategoriju primjene suvremenih instrumentalnih istraživačkih fonetskih metoda pripadalo je istraživanje Marka Likera (Odsjek za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) u kojemu se status hrvatskih palatalnih konsonanata (/j/, /ɲ/, /ɲ/, /tɕ/, /tʂ/) istraživao ultrazvučnom metodom. Ultrazvučnom metodom moguće je pratiti pokret jezika u odnosu na tvrdo nepce i time određivati mjesto artikulacije, što je bio zadatak Likerova istraživanja koje je ukazalo na problematičan status mjesta artikulacije palatala u hrvatskome jeziku.

Sintetizirana varijanta govora postaje sve važnija u govornoj komunikaciji tako da su pitanja govorne sinteze za velike jezike uglavnom riješena. Makedonski jezik jedan je od manjih jezika te je u izlaganju Branislava Gerazova (Fakultet elektrotehnike i informatičke tehnologije, UKIM, Skoplje, Sjeverna Makedonija) ukazano na kojem je stupnju razvoja govorna sinteza za makedonski jezik.

Elektronička obrada govora prikazana je u izlaganju Gordane Varošaneć-Škarić, Ive Bašić (Odsjek za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) i Zdravke Biočine (Zagrebačka škola ekonomije i managementa, Zagreb) u opisu elektroničkoga korpusa 621 govornika hrvatskoga, srpskoga, slovenskoga i bošnjačkoga jezika (čitana i spontanoga govora) u ukupnom trajanju od 84,18 sata ili prosječno 6,03 minuta po govorniku. Baza će biti povezana s programima za akustičku analizu govora te će biti dostupna fonetičarima, lingvistima i drugim govornim stručnjacima za različite vrste akustičkih istraživanja govora.

Tri su se izlaganja bavila pitanjima koja su povezana prije svega s vremenskim karakteristikama govora. Damir Horga i Ines Carović (Odsjek za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) istraživali su kako tempo govora kao kontekstualni operator djeluje na trajanje pojedinih glasnika te koja je povezanost brzine artikulacije glasnika s njihovim inherentnim trajanjem određenim samom prirodom artikulacijskoga pokreta svojstvenoga pojedinome glasniku. Istraživanje je pokazalo da se ubrzavanjem brzine govora (prosječno čitanje 5,14 slog/s prirodnim tempom i 6,41 slog/s maksimalno brzo) prosječno trajanje glasnika ne skraćuje linearno, već je ono obrnuto proporcionalno inherentnom trajanju glasnika. U dva izlaganja razmatrano je pitanje brzalica koje svojim neeufoničnim karakteristikama (s obzirom na sastav i distribuciju glasova) pri ubrzanju izvedbi navode govornika na izgovorne pogreške.

Davor Nikolić (Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) promatrao je fonetske karakteristike glasnika i određene zakonitosti slogovne strukture koji predstavljaju izgovorne poteškoće u ubrzanome i ponovljenome izgovoru hrvatskih brzalica. Magdalena Zaorska (Katedra zapadnoslavenskih jezika Sveučilišta Warmińsko-Mazurski u Olsztynu, Poljska) govorila je o uporabi brzalica u poučavanju novinara i umjetničkih logopeda (na temelju iskustva ruske kazališne škole) u razvijanju govornih vještina, a također i o razvijanju vještine da studenti, primjenjujući principe slaganja brzalica, samostalno konstruiraju brzalice na poljskome jeziku.

Dva su izlaganja obradila teme povijesne važnosti doprinosa Milana Romportla i Jože Toporišiča razvoju fonetike i fonologije slavenskih jezika. Zdena Palková (Institut fonetike Filozofskoga fakulteta Karlovoga sveučilišta u Pragu, Češka) povodom stote godišnjice rođenja Milana Romportla (1921–1982) govorila je o njegovim pogledima na fonetiku i fonologiju slavenskih jezika i istaknula njegovu inicijatorsku ulogu u osnivanju Komisije za fonetiku i fonologiju slavenskih jezika pri Međunarodnome slavističkome komitetu početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Hotimir Tivadar (Filozofski fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija) govorio je o Toporišiču kao autoru knjige i zvučnih zapisa na pločama i magnetofonskim vrpcama slovenskoga jezika (1961) u prikazu fonetike niza jezika (engleski, francuski, talijanski, hrvatski) u redakciji Petra Guberine i Instituta za fonetiku zagrebačkoga Filozofskoga fakulteta u vremenu kada govorni jezik ulazi u fokus lingvističkoga znanstvenoga interesa u teorijskome (psiholingvistika, sociolingvistika) i u primijenjenome području u učenju stranih jezika (audiovizualna globalnostrukturalna metoda) pa i u rehabilitaciji sluha i govora (verbotonalna metoda). Toporišičev prikaz i vježbenica slovenskoga jezika tako postaju kanonski opis slovenskoga jezika od kojega polaze i daljnja istraživanja fonetike slovenskoga jezika.

Na primjeru hrvatskoga Zrinka Jelaska (Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) te na primjeru slovačkoga Ján Sabol i Lena Ivančová (Katedra slovakistike, slovačke filologije i komunikacije Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Pavla Jozefa Šafarika u Košicama, Slovačka) raspravljajući o strukturi sloga kao temeljne artikulacijske jedinice svojstvene svim prirodnim jezicima raspravljaju o određenju slogovne granice i njezinoj fonološkoj funkciji u pravopisnome dijeljenju riječi kod prelaska u novi redak u hrvatskome (Jelaska) i o utjecaju različitih stilističkih realizacija govora i njihovoga utjecaja na slogovnu strukturu u slovačkome (Sabol i Ivančová).

Dva su se izlaganja bavila pitanjima ortoepije makedonskoga jezika. Irena Sawicka (Institut slavistike Poljske akademije znanosti, Varšava, Poljska) razmatrala je pitanja lenicija u makedonskome jeziku sa stajališta povijesnih promjena i sinkronijski u različitim dijalektima makedonskoga jezika, a Veselinka Labroska (Institut za makedonski jezik Krste Misirkov, Skoplje, Sjeverna Makedonija) neusklađenosti između pravopisa i ortoepske realizacije u makedonskome jeziku.

Sociolingvističko pitanje preferencije nekih akcenatskih varijanata mlađih govornika poljskoga jezika (100 studenata logopedije u Olsztynu, Poljska) istražila je Magdalena Osowicka-Kondratowicz (Katedra zapadnoslavenskih jezika Sveučilišta Warmińsko-Mazurski u Olsztynu, Poljska). Na temelju "Testa akcenatske preferencije" (Osowicka-Kondratowicz) istraživanje je pokazalo da ispitanici dobro razlikuju akcenatske varijante te veći liberalizam mlađih govornika u prihvatanju akcenatskih varijanata u suvremenome poljskome jeziku.

Ivančica Banković-Mandić (Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) obradila je pitanje dodira jezika istražujući koji akustički parametri doprinose govornicima hrvatskoga kao inoga jezika, ako im je materinski jezik njemački, engleski, španjolski ili kineski, da se njihov hrvatski prepoznaje kao neki od slavenskih jezika. Jitka Veroňková (Institut fonetike Filozofskoga fakulteta Karlovoga sveučilišta u Pragu, Češka) promatrala je razlike u izgovoru i percepciji glasnika /r/ i /l/ u govornika češkoga jezika kao stranoga jezika kojim su govornici vladali na razini B1 odnosno B2, a čiji je materinski jezik kineski, i ustanovila da postoji varijabilitet uspješnosti izgovora i percepcije i na razini pojedinih govornika i ovisno pojavljuju li se ti glasovi u izoliranim riječima ili u rečenici.

Može se rezimirati da se na konferenciji raspravljalo o teorijskome odnosu fonologije i fonetike i semantike, primijenjene su suvremene instrumentalne istraživačke metode (artikulografija, ultrazvuk, govorna sinteza i elektronička korpusna lingvistika), vremenske karakteristike govora, struktura sloga, fonetski dodiri jezika, doprinos razvoju fonetike nekih znanstvenika, ortoepska pitanja, dakako, sve povezano s pojedinim slavenskim jezicima.

Razina prezentacije radova, primijenjena metodologija obrade tema kao i sadržajne rasprave nakon izlaganja i cjelokupna atmosfera odvijanja konferencije dopušta da se ona ocijeni uspješnom. Nadamo se da će to potvrditi i zbornik radova konferencije koji je u pripremi.

U okviru rada konferencije održana je sjednica Komisije za fonetiku i fonologiju slavenskih jezika, kojoj su se elektroničkim putem pridružili članovi Komisije koji nisu bili prisutni u Zagrebu te je doneseno nekoliko odluka važnih za daljnji rad Komisije. Sjednicom je predsjedavala profesorica Irena Sawicka kao potpredsjednica Komisije.

1. Odlučeno je da se na petome slavističkome kongresu, koji se trebao održati 2023. godine u Parizu, za buduću predsjednicu Komisije za fonetiku i fonologiju slavenskih jezika predloži Jitka Veroňková, a da dosadašnji predsjednik, profesor Ján Sabol bude izabran za počasnoga predsjednika Komisije. Dakako da je taj prijedlog popraćen zahvalom profesoru Sabolu za njegov dosadašnji predani rad. U međuvremenu, kongres u Parizu je otkazan zbog ruske agresije na Ukrajinu i bit će održan kad se steknu uvjeti za normalan rad kongresa. (Valja napomenuti da su članovi Komisije Damir Horga i Ines Carović podržali odgađanje kongresa, a kao stajalište Komisije osudili rusku agresiju.) Jitka Veroňková je i prije formalne potvrde predsjedanja Komisijom prihvatila obavljanje tekućih poslova.

2. Zaključeno je da bi trebalo provjeriti popis članova Komisije, budući da su se u posljednje vrijeme dogodile promjene u članstvu pojedinih nacionalnih predstavnika.

3. Trebalo bi otvoriti mrežnu stranicu Komisije prema stranicama drugih komisija Međunarodnoga slavističkoga komiteta. Valjalo bi prikazati kronologiju rada Komisije od njezinih početaka nadalje. Osim sastava Komisije na mrežnoj stranici bilo bi dobro navesti kratke životopise važnih članova Komisije. Svi navedeni poslovi zahtijevali bi angažman stručnjaka za informatiku.

4. Predložena su znanstvena istraživanja koja bi mogla organizirati i voditi Komisija: ritam, tempo i izokronija artikulacije; povijest fonetike u slavenskim zemljama; akustička struktura formanata slavenskih vokala.

5. Predloženo je i zaključeno da će se sljedeća konferencija Komisije održati 2024. ili 2025. u Sjevernoj Makedoniji.

Zaključci sjednice Komisije otvorili su mogućnosti za plodan nastavak njezinoga rada i mogu se pridružiti uspješnom radu stručnoga i znanstvenoga dijela ove konferencije Komisije za fonetiku i fonologiju slavenskih jezika u Zagrebu.
